

CENTAR ZA KULTUROLOŠKA
I POVIJESNA ISTRAŽIVANJA
SOCIJALIZMA

CENTRE FOR CULTURAL
AND HISTORICAL RESEARCH
OF SOCIALISM

Radionica

Interpretacije grada.

Etnografski, historiografski i kulturološki uvidi

Centar za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma, Sveučilište Jurja
Dobrile u Puli

14. i 15. lipnja 2018.

Godinu dana nakon prve radionice *Misliti jugoslovanski socializem tri desetletja kasnije* održane pri Institutu za studije kulture i sjećanja ZRC SAZU u Ljubljani i organizirane u suradnji s CKPISom Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, namjera nam je okupiti pozvane istraživače na drugoj dvodnevnoj radionici s temom: Grad. Razumijevajući ju na izrazito širok način, želja nam je navedenu temu analizirati iz tematski i metodološki različitih očista, a koja bi svoja sidrišta imala u etnologiji, antropologiji, kulturologiji i historiografiji iako su i uvidi iz ostalih humanističkih i društvenih grana dobrodošli.

Cilj je radionice da kroz pojedinačna dvadesetominutna izlaganja i razgovore nakon izlaganja kroz dva dana promišljamo o gradskim prostorima, njihovim transformacijama ali i praksama koje su uvjetovali. Gradovi su, zajedno sa cjelokupnim društvima u našoj regiji, posljednjih trideset godina bili zahvaćeni snažnom neoliberalnom logikom koja je mijenjala njihova lica i naličja kao i živote njihovih stanovnika. Iz te se činjenice rađa nužnost da se ideja grada sagleda empirijski utemeljeno i historiografski komparativno: na domaćem terenu ta se dvostrukost u mnogočemu ocrta na osi socijalizam – postsocijalizam, a izražava kroz termin tranzicija. U gradsko su tkivo i danas nerijetko upisane ideje modernog kao i ideali javnog i zajedničkog koje još uvijek svjedoče o potrebi da se pripada zajednici utemeljenoj u određenom fizički i svakodnevno dosegljivom prostoru i teritoriju. Možda i iz takvog stanja stvari proizlazi i generiranje cijelog niza *drugosti* – klasnih, etničkih, generacijskih, ruralnih u odnosu na različita razumijevanja pojma grada i urbanog, a koje se definiraju kroz specifične prakse i njihovu simboliku.

Boris Koroman
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Književnost i grad: Što je grad bez Zagreba?

U izlaganju će se nastojati problematizirati pojam grada u hrvatskom književnom polju. Suvremeni grad kakvim ga potanko opisuju kulturalna geografija, antropologija, sociologija i različiti kulturološki pravci i istraživači poput Richarda Sennetta, Henryja Lefebvrea, Edwarda Soje, Zygmunta Baumana, Marca Augea i Davida Harveya može se kao važno mjesto prepoznati u hrvatskoj književnoj, filmskoj i serijalnoj produkciji, ali ta je predodžba, uz tek nekoliko iznimaka, vezana uz grad Zagreb te, uvjetno, Split. Budući da je hrvatska metropola "legitimirana" kao grad i u fikcionalnim (i biografskim) narativima, kao i kroz akademska istraživanja (od istraživanja kvartova, urbanizacije, lokalnih kultura do urbanih fenomena poput zagrebačkih kavana), prikazat će se na koje se načine u književnim i tekstovima i vizualnim narativima proizvode prostori drugih gradova, u kojoj mjeri se oni artikuliraju kao suvremeni gradovi, u čemu su bitne razlike u odnosu na Zagreb te kojim bi se terminima moglo odrediti te ne-metropolitanske prostore.

Iva Kosmos
Martin Pogačar
ZRC SAZU, Ljubljana

Kako je došao turizam i kako smo zaboravili tvornicu – slučaj tvornice ribljih konzervi „Kvarner“ u Malom Lošinj

Tvornica ribljih konzervi „Kvarner“ u Malom Lošinj na svom je vrhuncu hranila više od sto pedeset obitelji te izvozila proizvode od Italije i Francuske do SAD-a. Unatoč uspješnom poslovanju zatvorena je 1974. Iako većina radnica i radnika nekadašnje tvornice i dalje živi na Lošinj, nove generacije Lošinjana nemaju nikakvog saznanja o tome da je na njihovom otoku jednom bila i neka tvornica. U ovoj prezentaciji promatrat ćemo tvornicu „Kvarner“ kroz povijesnu perspektivu te ćemo se fokusirati na dva središnja narativa kroz koja možemo sagledati kompleksne društvene odnose u socijalističkom i post-socijalističkom vremenu te naslijeđa (de)industrijalizacije. Priče ženskih radnica otkrivaju kompleksnosti socijalističke industrijalizacije. Tvornica je naime, s jedne strane, nudila zaposlenje i socijalnu sigurnost i to prije svega deprivilegiranim ženama: siromašnim, nepismenim, neobrazovanim, rastavljenim i/ili samohranim majkama. S druge strane, radnice svjedoče o izuzetno teškim i iscrpljujućim uvjetima rada, malim plaćama, neprimjerenom smještaju, društvenoj hijerarhiji među radnicama i radnicima. Industrijalizacija se tako pokazuje kao proces s dva lica: dok s jedne strane nudi sredstva za ekonomsku emancipaciju, s druge održava neprimjerene standarde i uvjete rada. Drugi narativ koji se oblikuje oko tvornice ukazuje na dugotrajan proces „turistizacije“ Jadranske obale. Zatvaranje tvornice poklopilo se s razvojem turizma koji je određene društvene prakse, krajolike, zvukove i mirise označio neprimjerenima za turističku lokaciju. Smrad, neprijatan izgled krvi u moru te činjenica da je sve to nekoga „smetalo“ navode se kao glavni razlozi za zatvaranje tvornice. Sve to ukazuje na dugotrajan proces razvoja turizma kojeg možemo pratiti od predsocijalističkog do socijalističkog te konačno post-socijalističkog doba kada doživljava svoj vrhunac te se uspostavlja kao dominantna poduzetnička i životna kultura. U to vrijeme koncept „turističke destinacije“ polako zamjenjuje koncept „zajednice“ i „grada“ te se različiti aspekti prošlosti, kao i

aktualnog života na moru, podređuju svrsi pružanja turističkih usluga i iskustava. U skladu s tom logikom, vlasnik zapuštenih prostora tvornice Kvarner planira njihovo rušenje i skoru prenamjenu u hotel.

Danijela Lugarić

Filozofski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu

**Kada zidovi progovore, što govore?
O književnim grafitima Moskve i Sankt-Peterburga**

Kulture grada i grafita do te su mjere povezani da prisutnost grafita na zidovima razgraničuje urbane od drugih prostora – grafiti su prepoznatljiv simbol grada i gradske kulture. Dijelom i zbog «pamćenja žanra» (Bahtin), uz grafite se vezuje simboličko značenje otpora (oni, kako navode različiti istraživači, «narušavaju» i «izazivaju»). I rijetka ruska istraživanja te složene teme naglašavaju barem dvostruko grafitno «tkivo otpora»: s jedne strane njihovu bekorisnost (grafiti su stvaralački čin te se s te strane mogu promatrati kao opozicija (post)kapitalističkim pravilima usmjerene proizvodnje i stihijske potrošnje), s druge – opasnost koja se uz tu praksu vezuje zbog toga što pojedinac prisvaja javni prostor, time redefinira ideju vlasništva i ukazuje na anomalije u sigurnosnim mehanizmima. Istodobno, popularnost radova poznatih grafitera, cijena koju njihova djela postižu u galerijama te njihova transformacija u potrošnu robu neutraliziraju protestni potencijal grafita time što ih vezuju uz institucije te podcrtavaju njihovu profitabilnost. I dok su gradske vlasti dvaju gradova koji me zanimaju, Moskve i Sankt-Peterburga, doista stroge prema nekontroliranim oblicima proizvodnje grafita (pa su zidovi gotovo začudno čisti, a grafiti često napisani sitnim, iz udaljenosti neprimjetnim slovima), na književne grafite – i književnost na zidovima (zgrada, metro stanica itd.) općenito – šetač neće tako rijetko naići. U okvirima zacrtanih žanrovskih određenja grafita kroz dualnu prirodu otpora i komodifikacije, istraživanje propituje o čemu nam zapravo govori kultura književnih grafita u ruskim urbanim središtima, Moskvi i Sankt-Peterburgu? Potiču li nas uopće te prakse na propitivanje što je točno javno u javnim prostorima? Govori li ta umjetnička praksa o opozicijskom potencijalu grafita kao umjetničke prakse ili o nečem drugom: primjerice o tradicionalnom statusu književnosti u Rusiji, i o njezinom položaju u suvremenosti? Ako je opozicijski potencijal tih praksi zanemariv, tada središnje mjesto pripada pitanju tko potpisuje grafite? Kakvo je značenje toga potpisa, posebice imamo li na umu da su grafiti – nastali «u kontroliranim uvjetima» ili ne – uvijek određena interpretacija grada i urbane arhitekture (grafiti zahtijevaju određeni tip šetačeve optike, a raspored grafita «prekraj» i na specifičan način mapira prostor grada)? Konačno, što, unatoč ograničenom doseg otpora, grafit (ipak) čini sa zidom? Naime, u vizuri prostorne urbane političke ekonomije zid figurira kao objekt vlasti *par excellence* jer je iskaz oblika upravljanja u onom značenju u kojemu ga je moguće zahvatiti Foucaultovim pojmom *gouvernementalité* (eng. governmentality). Moja je teza sljedeća: mehanizmi nastajanja književnih grafita i njihov život u ruskim metropolama govore o funkcioniranju tog odvojka suvremene ruske urbane kulture u cirkularnom mehanizmu slobode (nesmetanost djelovanja «odozdo») i «sigurnosti» (odnosno tehnika upravljanja, regulacije «odozgo»). Istraživanje književnih grafita u suvremenim ruskim metropolama iz takve optike omogućuje da u njima vidimo bitno složeniji mehanizam djelovanja od ponešto pojednostavljenog modela grafiti – otpor – kodifikacija, a «sloboda» se realizira kao koncept obremenjen povezanošću s tehnokratskom vizijom slobode i blizak negativnom konceptu «slobode od» Isaiaha Berlina.

Andrea Matošević
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Imponderabilija grada: Etnografija pulske tapije

Riječ tapija turcizam je ugniježđen u svakodnevni život Pule, višeznačan termin-platforma koji u isto vrijeme može značiti „nedjelovanje“, „nečinjenje“, dosadu, entropičnost, učmalu atmosferu, ali i snažno izraženu ironiju, optimizam, markiranje statusa i pripadanja. No, ujedno može označavati i period u godišnjem protoku vremena kao i „duh grada“. Fenomenologija se tog termina račva na nekoliko dominantnih rukavaca među kojima se ističe njegova usmenost, a koja počesto generira procese osobnog, potkulturnog ili pak gradskog, sinkronijskog i dijakronijskog, razlikovanja od konteksta koji se interpretira. Time općeprisutni i nipošto isključivo za Pulu specifični fenomeni poprimaju specifičnu lokalnu, „autohtonu“, patinu i izražavaju se nerijetko u pridjevskom obliku kao „pulska zima“, „pulska dosada“ ili „pulska publika“. Takva ideja o sebi ili vlastitoj posebnosti počiva na memoriji o povijesnim, društvenim, ekonomskim i kulturnim procesima u gradu i pitanje je snažno izražene samointerpretacije koja se nerijetko, iako ne i uvijek, izražava u snažnom kritičkom ključu.

Tanja Petrović,
ZRC SAZU, Ljubljana

Grad i vojska, vojska i grad: Prisustvo JNA u Puli, tragovi i sećanja

U prilogu se bavim kompleksnim, često konfliktnim načinima na koje su stanovnici Pule i veliki broj vojnika Jugoslovenske narodne armije koji su služili vojni rok u nekoj od brojnih kasarni u ovom gradu delili urbani prostor i pozicionirali se unutar njega. Zanimaju me pogledi i sećanja jednih i drugih, materijalni tragovi nekadašnjeg prisustva u gradu, kao i načini na koje su fizički prostori u kojima je JNA boravila u Puli transformisani i inkorporirani u današnje urbane strukture.

PROGRAM

ČETVRTAK 14. lipnja

Dvorana Slavka Zlatića, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Ronjgova 1

16.00 – 19.00

I SESIJA

Riječ pozdrava

Danijela Lugarić: *Kada zidovi progovore, što govore? O književnim grafitima Moskve i Sankt-Peterburga*

Iva Kosmos i Martin Pogačar: *Kako je došao turizam i kako smo zaboravili tvornicu – slučaj tvornice ribljih konzervi „Kvarner“ u Malom Lošinj*

Boris Koroman: *Književnost i grad: Što je grad bez Zagreba?*

PETAK 15. lipnja

Dvorana Slavka Zlatića, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Ronjgova 1

10.00 – 13.00

II SESIJA

Andrea Matošević: *Imponderabilija grada: Etnografija pulske tapije*

Tanja Petrović: *Grad i vojska, vojska i grad: Prisustvo JNA u Puli, tragovi i sećanja*

Zaključna razmatranja